

УДК 343.163

ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ ЯК ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ

Нанка А.О., Філімонова Ю.О.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглядаються основні аспекти функції прокурора за законодавством України. Авторами аналізується положення Конституції України, ЗУ «Про прокуратуру», ЗУ «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» щодо понять «публічне» та «державне» обвинувачення. Проведено аналіз наукових думок, щодо тлумачення змісту понять «публічна влада», «органи публічної влади». Виокремлено проблемні питання та запропоновано спосіб їх реалізації. У висновку автори підтримають заміну терміну з «державного» на «публічне» обвинувачення в усіх нормативно-правових актах нашої держави.

Ключові слова: обвинувачення, прокурор, державне обвинувачення, публічне обвинувачення, кримінальне провадження, підтримання обвинувачення в суді.

Постановка проблеми. З 30 вересня 2016 року набули чинності зміни до Конституції України, внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року [1]. Так, пунктом 2 Закону Конституцію доповнено статтею 131-1, відповідно до якої в Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво судовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [2].

Слід звернути увагу, що серед функцій прокуратури особливого значення надано «підтриманню публічного обвинувачення в суді». Термін «публічне обвинувачення» є новим для українського законодавства та застосовується вперше, оскільки у Законі України «Про Прокуратуру» у статті 2 зазначено, що на прокуратуру покладено функцію «підтримання державного обвинувачення в суді» [3].

Тому проблема співвідношення термінів «державного» та «публічного» обвинувачення як функції прокуратури є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, які вивчали питання публічного обвинувачення як функції прокурора варто назвати: Шульган І.І., Шумський Л.В., Ромашкін С.В., Дьомін Ю. та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. На даному етапі існує проблема, що полягає у суперечливому закріпленні за прокуратурою функції обвинувачення у Конституції та Законі України «Про прокуратуру», а саме як функції «державного» та «публічного» обвинувачення. Дана проблема є майже неосвітленою в літературі та потребує детального аналізу даних термінів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення єдиного підходу до значення функції «обвинувачення» прокуратури та її єдиного нормативно-правового закріплення. Тому, з огляду на мету були визначені наступні завдання: розкрити, проаналізувати та з'ясувати співвідношення термінів « обвинувачення», «публічне обвинувачення у суді» та «державне обвинувачення у суді» як основної функції прокуратури,

зробити аналіз теоретичних положень щодо даного інституту та запропонувати однакове законодавче закріплення даної функції.

Виклад основного матеріалу. У сучасному кримінальному процесі поняття «обвинувачення» застосовується в багатьох значеннях: сторона, функція, вид процесуальної діяльності, засада судочинства, правовий інститут, елемент змагальності тощо. Вітчизняні науковці по-різному підходили до тлумачення даного терміна, однак найбільш широкого розповсюдження набув його поділ на обвинувачення в матеріально-правовому значенні та обвинувачення в процесуальному значенні.

Під обвинуваченням у матеріально-правовому значенні мається на увазі сукупність установлених у кримінальному провадженні й таких, що ставляться обвинуваченому у вину, суспільно небезпечних і протиправних фактів, що становлять сутність конкретного складу злочину. У процесуальному значенні обвинувачення розуміють як основу на законі процесуальну діяльність компетентних органів і осіб щодо викриття обвинуваченого в скоєнні інкримінованого йому злочину та обґрунтування його кримінальної відповідальності з метою його публічного засудження [4, с. 170].

Щодо законодавчого визначення вищезазначеного поняття, то у п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України термін обвинувачення закріплено у матеріально-правовому значенні як твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому цим Кодексом. У п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України міститься поняття «державне обвинувачення», що розглядає термін обвинувачення у процесуальному значенні, а саме як процесуальну діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [5].

Щодо міжнародного тлумачення, то низка міжнародних нормативно-правових актів передбачає саме публічне обвинувачення, яке відповідно здійснює публічний обвинувач. Наприклад, в Статуті Організації Об'єднаних Націй народи світу висловлюють, зокрема, свою рішучість створити умови, при яких можна дотримуватися справедливості, і проголошують однією зі своїх цілей здійснення міжнародного співробітництва в заохоченні і розвитку поваги до прав людини і основоположних свобод без дискримінації за

ознаками раси, статі або релігії, а в Загальній декларації прав людини зафіксовані принципи рівності перед законом, презумпція невинуватості і право на те, щоб справа була розглянута публічно з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом [6, с.455].

Термін «публічне обвинувачення» законодавцем застосовано у зв'язку з євроінтеграційними процесами, що відбуваються в нашій державі, адже саме такий термін уживається в Рекомендаціях REC (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-учасникам «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції» від 6 жовтня 2000 року» [7, с. 20].

Як зазначає Ю. Дьомін публічне обвинувачення пов'язано з публічними правовідносинами, публічними органами влади [8, с. 20].

У перекладі з латинської «публічний» (*publicus*) означає суспільне, народний. Словник іншомовних слів трактує «публічний» як такий, що відбувається в присутності публіки, людей, прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий, загальний, загальнодоступний. Тобто першочергово слово «публічний» означає не стільки «державний», скільки «суспільний». Держава є офіційним представником усього суспільства. І така форма державного правління, як республіка (*respublica*), в дослівному перекладі означає «суспільна справа». Проте суспільну владу жодним чином не можна ототожнювати з публічною, тим більше з державною. Державна влада є формою виявлення публічної влади. Звичайно, і публічна, і державна влада є владою в суспільстві, в цьому розумінні мають суспільний характер [8, с. 21].

Поняття «публічна влада» останнім часом часто використовується в науковій літературі. Проте серед науковців немає єдиного розуміння цього терміна, а їхні думки різняться щодо змісту й обсягу вказаного поняття.

Відповідно до ст. 5, народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні. Народ здійснює свою владу як безпосередньо, так і через органи державної влади й місцевого самоврядування [2]. У Конституції України чітко розмежовано дві системи органів публічної влади – органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Публічна влада може здійснюватись: безпосередньо народом чи територіальними громадами або через відповідні інституції, які називаються органами публічної влади. Ю. Дьомін вважає зрозумілим, що органи прокуратури як органи публічної влади, що здійснюють підтримання публічного обвинувачення, не можуть належати до органів місцевого самоврядування, але віднесення їх до кола органів публічної влади дещо розширює поняття «органи публічної влади» [8, с. 21].

Також слід розглянути, запропоновані аргументи інших вчених щодо вживання саме терміну «публічне обвинувачення».

П. Шумський відстоює позицію заміни терміна «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення», оскільки, виходячи з принципу презумпції невинуватості, до постановлення вироку (точніше, до вступу його у законну силу) обвинувачений, підсудний державою ще не обвинувачується і обвинувачуватись не може. А це обвинувачення формуються слідчим від його імені

і тому має публічний, а ніяк не державний характер. Якщо справді визнати, що обвинувачення висуває не прокурор, а органи слідства і дізнання, то не слід забувати, що вони уповноважені на це державою і їхня діяльність, як і діяльність інших державних органів, має публічний характер. І вже зовсім не можна погодитись з тим, що суд при розгляді кримінальних справ здійснює так зване «судове обвинувачення». Судовий вирок, тим більше виправдувальний, є не актом обвинувачення, а актом здійснення правосуддя [9, с. 86].

С.В. Ромашкін погоджується з цією позицією, і зазначає, що суть питання полягає не стільки в тому, що прокурор як представник нагляду за законністю обвинувачення не повинен сам займатись цією діяльністю. Головне полягає в тому, що правосуддя в Україні здійснюється тільки судом. Звідси виходить принципове положення про те, що ніхто не може бути визнаний винним у скоєнні злочину, а також бути підданий кримінальному покаранню інакше, як за вироком суду і у відповідності з законом, причому вирок є єдиним актом, що виноситься судом від імені держави. Тільки в ньому знаходить свій вираз ставлення держави до особи, що вчинила злочин. До вступу вироку в законну силу обвинувачений, підсудний державою ще не обвинувачується і обвинувачуватись не може. Розгляд справи в суді проводиться тільки відносно обвинувачених і в тих межах, в яких вони віддані до суду. А це обвинувачення сформулюється слідчим від його імені і тому носить публічний, а ніяк не державний характер. А тому і в судовому розгляді є публічне, а не державне обвинувачення [10].

Таким чином, ми підтримуємо дане твердження, оскільки це є логічним з позиції сутності самого явища та його головного призначення заміни терміну з «державного» на «публічне обвинувачення» у Конституції.

Тому органи прокуратури України, на нашу думку, необхідно віднести до органів публічної влади, так як вони виступають від імені держави та здійснюють покладені на них функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави. До того ж, можна зробити висновок, що поняття «публічне обвинувачення» є дещо ширшим від поняття «державне обвинувачення». Адже виходячи зі змісту, вкладеного в термін «публічний», можемо констатувати, що прокурор у кримінальному провадженні виступає тепер не тільки від імені держави, а й від імені всього суспільства (принаймні більшої його частини).

Проте дана думка породжує багато обґрунтованих питань. Зокрема, ми погоджуємося з Ю. Дьоміном, І.І. Шульганом, які у своїх наукових працях ставлять запитання: чи зобов'язаний прокурор як представник публічного органу влади підтримувати публічне обвинувачення у повному обсязі, якщо проти цього заперечує суспільство [11]? На нашу думку, дане питання є досить логічним, оскільки представляючи саме народ, суспільство в цілому, не можна «йти проти нього», а здійснюючи державне обвинувачення, думка держави виявлятиметься лише в чітко визначених законодавчих нормах. Друге проблемне питання це – як бути суду при ухваленні рішення згідно зі ст. 129-1 Конституції України від імені держави, а не від імені суспільства або

народу на підставі висунутого публічного, а не державного обвинувачення, тим самим звужуючи представницькі повноваження обвинувача, надані йому суспільством, а не державою?

І як бути з тим – якщо тепер суспільство, а не держава підтримує обвинувачення, то як бути з тим, що саме держава Україна може бути визнана відповідачем у будь-яких судах та нести відповідальність за порушення, створеними її органами, оскільки шкода, завдана незаконними діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, повинна відшкодовуватися за рахунок державного бюджету у випадках та в порядку, передбачених законом.

Висновки. Згідно зі ст. 25 КПК України, публічність передбачена як одна із 22 засад кримінального

провадження, яка полягає в правовому регулюванні повноважень прокурора та слідчого у кримінальному провадженні, їх відносин з іншими суб'єктами та судом, системи і порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження, процедури винесення процесуальних рішень тощо.

Таким чином, заміну терміну з «державного» на «публічне обвинувачення» у Конституції України є обгрунтованою. У зв'язку з уживанням різних термінів у Конституції України та галузевих нормативно-правових актах щодо підтримання публічного (або державного) обвинувачення постають певні запитання, відповіді, які потребують правового вирішення. Отже, слід привести у відповідність до Конституції всі нормативно-правові акти, змінивши термін «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення».

Список літератури:

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
3. Закон України «Про прокуратуру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
4. Крайнікова О.В. Правова генеза підтримання обвинувачення в суді й суб'єкти її реалізації / О.В. Крайнікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – № 4. – С. 168-174.
5. Кримінально-процесуальний кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Статус органів публічного обвинувачення: міжнародні стандарти, зарубіжне законодавство і пропозиції щодо реформування в Україні / за заг. ред. О.А. Банчука. – К.: Атіка, 2012. – 624 с.
7. Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції: Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи, прийнята на 724-му засіданні заступників міністрів, від 6 жовтня 2000 року // Статус органів публічного обвинувачення: міжнародні стандарти, зарубіжне законодавство і пропозиції щодо реформування в Україні / Центр політ.-прав. Реформування, Міжнародний фонд «Відродження»; за заг. ред. О.А. Банчука. – К.: Атіка, 2012. – С. 18-48.
8. Дьомін Ю. Функціонування органів прокуратури в контексті конституційних змін / Ю. Дьомін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С. 20-28.
9. Шумський П.В. Прокуратура України [Текст]: навчальний посібник для студентів юрид. вузів та факультетів / П.В. Шумський. – К.: Вентурі, 1998. – 336 с.
10. Ромашкін С.В. Особливості підтримання державного обвинувачення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/9042/56-59.pdf>.
11. Шульган І.І. Окремі аспекти підтримання прокурором публічного обвинувачення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2016/66.pdf.

Нанка А.А., Филимонова Ю.О.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ПОНЯТИЕ ПУБЛИЧНОГО ОБВИНЕНИЯ КАК ФУНКЦИИ ПРОКУРАТУРЫ

Аннотация

В статье рассматриваются основные аспекты функции прокурора по законодательству Украины. Авторами анализируется положение Конституции Украины, Закона Украины «О прокуратуре», ЗУ «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно правосудия)» по понятиям «публичное» и «государственное» обвинения. Проведено детальний аналіз наукових мислей, относительно толкования содержания понятий «публичная власть», «органы публичной власти». Выделены проблемные вопросы и предложен способ их реализации. В заключении авторы поддержат замену термина с «государственного» на «публичное» обвинения во всех нормативно-правовых актах нашего государства.

Ключевые слова: обвинение, прокурор, государственное обвинение, публичное обвинение, уголовное производство, поддержание обвинения в суде.

Nanka A.O., Filimonova J.O.

Yaroslav Mudryi National Law University

THE CONCEPT OF PUBLIC PROSECUTION AS A FUNCTION OF PUBLIC PROSECUTION SERVICE

Summary

The article discusses the main aspects of the function of the prosecutor under the laws of Ukraine. The authors analyze the provision of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office", the Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding justice)" on the concepts of "public" and "state" charges. A detailed analysis of scientific thoughts, regarding the interpretation of the content of the concepts "public authority", "public authorities" has been carried out. Highlighted issues and proposed a way to implement them. In conclusion, the authors will support the replacement of the term from "state" to "public" accusations of all the regulatory legal acts of our state.

Keywords: prosecution, prosecutor, public prosecution, public prosecution, criminal proceedings, maintenance of the prosecution in court.